

PFEIFFER TAMÁS ISTVÁN

Számadás a tálentomról

Karinthy Frigyes-emlékkiállítás a Petőfi Irodalmi Múzeumban

„Végre is mit tehettem hasznos akartam csak lenni kétségbeesetten”

Karinthy Frigyes

Karinthyra általában az *Így írtok ti* és a *Tanár úr kérem* című művei alapján gondolunk, pedig a terjedelmes, de nagyobb részében elhanyagolt életmű mellett a szövegek mögött álló, összetett személyiség is érdeklődésre tarthat számot. Karinthy egész életét áthatja a kísérlet, hogy az életet, az emberi létezést valamilyen általános pontján ragadja meg, akár a művészetben, akár a tudományon keresztül. Ennek a kísérletnek a termékeny kudarcai hozták létre szerteágazó életművét, melynek tematikus felvázolására vállalkozik a Karinthy-emlékkiállítás.

Apropóul szolgálhatna a tárlat megrendezésére, hogy idénre esik a *Találkozás egy fiatalemberrel* című kötet megjelenésének 100. és a szerző halálának 75. évfordulója is, de a kiállítás koncepciója nem korlátozódik Karinthy-szövegek illusztrálására, és nem törekszik a teljes életmű bemutatására sem. Karinthy tehetségéről, érdeklődéséről, személyiségéről és jól ismert műveiről ad számot, miközben megidézi a kor hangulatát és a kortársak, barátok, családtagok alakjait.

A kiállítóterben az életmű és a személyiség jellegzetes elemeinek feldolgozása alapvetően kettős utat követ. Egyrészt a hagyományos irodalmi kiállítások forgatókönyve szerint időben (és a kiállítás termeiben) előre haladva leírások, fényképek, dokumentumok, idézetek, plakátok, orvosi leletek és egyéb eszközök segítségével mutatja be a szerző biográfiai hátterét. Ez – legalábbis nagy vonalakban – a látogatók többsége számára feltételezhetően ismert, mégis fontos lehet átlátni a részleteket, hiszen Karinthy esetében életrajz és életmű szerves egységet alkot.

Az életút felvázolása ezért tematikus egységekkel egészül ki, s ez az elgondolás és megvalósítás teszi igazán értékessé a kiállítást. Az első ilyen tematikus helyiség egy autentikusan berendezett tanterem részlete a múlt század elejéről, ami akár Karinthy Frici Markó utcai főreálja is lehetne. A térben kissé elcsúsztatott terem és a korabeli taneszközök látványa megidézi a *Tanár úr kérem* jól ismert és sok feldolgozást megért jeleneteit. Karinthy regényéből kiolvasható a szerző könnyed formába és komikumba bújtatott, de mégis drámai életszemlélete. A felnőtt létből nosztalgikusan gondtalannak tűnő gyermeklétben átsejlik, hogy az szorongásokkal és végzetes kudarccal teli életszakasz. Az alá-fölérendeltség, a kiszolgáltatottság, a kiválasztottság (a jó tanuló) és a kudarca ítélettség (rossz tanuló) érzete nem múlik el az iskolát elhagyva sem, ezért tekinthető Karinthy osztályterme egyféle világmagyarázó modellnek. Amellett, hogy az enyhén szürreális hangulatú teremben a korai olvasmányok és a gyerekkori naplók részletei a diák Karinthy szellemi fejlődésének ösz-

tönzöit és eredményeit is felvillantják, a helyiség a befogadók archetipikus diákkori élményeit is felszínre hozhatja.

Tanterem

Ebből az álomszerű gyermekkorból nyílik a kiállítás második helyisége, mely már az érettebb szerzővel foglalkozik. A terem több kisebb térre tagolódik, melyek különböző tematikák alapján közelítenek Karinthyhoz. Külön falrészlet foglalkozik a Nyugattal való kapcsolatával és az *Így írtok ti* kötettel, mely a mai napig a nyugatos szerzők közé emeli. A játékos kedvű Karinthy nyomán interaktív feladat is segít megértetni az irodalmi paródia mibenlétét.

Egy kis kávéházi jelenet idézi fel a századelő nyüzsgő szellemi- és magánéletét, itt vitatkoztak, ismerkedtek, alkottak – a Centrál Kávéházban írta Karinthy az *Utazás a koponyám körül* című regényét – és tartottak „szerkesztői üléseket” a korszak mára klasszikussá vált alakjai. A „kávéház” falára vetített vers és Karinthy hangja pedig a szerzőt segítenek megidézni.

Kávéházi jelenet

A második teremből leválasztott kis moziban eredeti filmfelvételeket láthatunk, melyek némelyike – más relikviákkal együtt – a *Nyugat100* kiállításon már látható volt, de megtekinthető például egy olyan amatőr felvétel is, melyen Karinthy egy kisebb társaságban kártyázik. A kis filmszínház falán található plakátok Karinthy által jegyzett filmeket hirdetnek, jelezve, hogy az általános érdeklődésen túl a filmművészet azóta óriási teret nyert, de akkor még csak kibontakozó lehetőségeit is felismerte.

Filmszínház plakátokkal

Az ismert és kevésbé ismert fotók, idézetek valamint az ötletes interaktív játékok az író-költő-gondolkodó-humorista Karinthyt hivatottak bemutatni. Poétikai próbatételek teszik élményszerűvé többek között az eszperente, anagramma, intarzia és más nyelvi játékok kipróbálását, mindezt a mai médiumok szellemes alkalmazásával. Vajon mit szólna Karinthy az ilyen technikai leleményekhez?

Játékok

Karinthy és a nők

Külön tematikában foglalkozik a kiállítás Karinthy és a nők kapcsolatával. A témakör lehetőséget kínál rá, hogy a sokszor könnyed lelki alkatúnak és az élet felszínén játékosan mozgó embernek bemutatott Karinthyban a szenvedő, kiszolgáltatott és tragikus személyiség is láthatóvá váljék. Az 1918-19-ből fennmaradt naplójegyzetek tanúskodnak a mély szenvedésről és válságról, melyet első feleségének elvesztése váltott ki benne. A kiegyensúlyozatlannak látott férfi-nő kapcsolat, az egyenlőtlen viszony az életében, második házasságában csakúgy nyomon követhető, mint például a kiállításon megidézett *Capilláriában*.

Kiemelt helyet kap Karinthy kísérletező-feltaláló énje és a repülés motívuma. A természettudományos érdeklődésű szerzőt meghihető különféle gépek és szerkezetek mellett a sok kudarc közt megvalósult gyerekkori álom is helyet kap: elrugaszkodni a földtől. A tudomány többet jelentett Karinthy számára a tények pozitívista összegzésénél. Filozofikus hajlama a megfigyeléseken túl a jövő leírására készítette. Előre látta a gépek szerepét az emberi életben, a technika térhódítását, de ez az utópia alapvetően nem értékvesztésként, hanem az ész diadalaként fogant meg az elméjében.

Repülők

Az utolsó teremrészlet az agyműtéttel és az ezt feldolgozó regénnyel foglalkozik. Karinthy betegségstörténete Babitsé és Kosztolányié mellett az egyik legismertebb a korszakból. Életét szinte az elejétől kezdve áthatja a valós földrajzi és a fiktív utazás motívuma (*Utazás a Merkúrba*, *Nászutazás a föld középpontján keresztül*, *Utazás Faremidóba* stb.), s sajátos utazásként ragadja meg a halállal fenyegető agydaganat elleni küzdelmet is. Regénybe foglalt kálváriája az életnek kiszolgáltatott, de a kétségbeesést legyőző derűlátás dokumentuma. A kiállítótérben egy félkör alakú falon

láthatók a betegség és az életút egyes állomásainak különböző dokumentumai, melyeket egy filmszalag keretez, mintegy leperegetve az életet a halál előtti pillanatban. A félkör alakú fal úgy emlékeztet egy emberi koponyára, mintha azt belülről látnánk, de az agy helyét itt a műtéthez használt eszközök foglalják el. Így az installáció az agyműtét metaforájaként is felfogható. A „tumoristát” követi szellemiségében a falra felrajzolt Karinthy, aki meglékelte koponyájába mártva tollát írja regényét, ráadásul a nyitott koponyába pillantva az életéről rögzített filmjeleneteket láthatunk.

Utazás a koponyám körül

Erénye a kiállításnak, hogy nem zsúfolták tele a falakat szövegekkel. A tárlat nem pusztán bemutat, hanem értékeket és szemléletet közvetít a látogatók számára, mely nagy számban iskolai csoportokból tevődik össze. A vizuális közvetítés természetesen kerül előtérbe egy ilyen jellegű kiállításon az olvasással szemben, melyet bárki megtehet akár a Hadik kávéházban is. Egyértelmű célja a kiállítás alkotóinak, hogy ne helyettesítse, hanem felidézze a szemlélődőkben olvasmányélményeiket, vagy újraolvasásra biztassa őket.

A kiállítás kurátora: Kovács Ida irodalmi muzeológus

A kiállítás 2013. december 31-ig látogatható a Petőfi Irodalmi Múzeumban